

Mogens Bencards femogtyve år i Ribe

Af Olaf Olsen

I 1955 – hundredåret for oprettelsen af Danmarks ældste provinsmuseum, Den antikvariske Samling i Ribe – kom student Mogens Bencard til den gamle domkirkeby. Han skulle forestå det daglige arbejde i den store fladeudgravning, som Nationalmuseet med Hans Stiesdal som initiator og leder havde iværksat på en tomt i Grønnegade nord for domkirken. Udgravningen var et pionérforetagende, den første systematiske stratigrafiske undersøgelse af kulturlagene under en dansk middelalderby, og derfor en opgave hvor evnen til at improvisere og eksperimentere betød mere end arkæologisk erfaring. Mogens Bencard viste sig at være den rette mand til arbejdet – skarpsindig i sine iagttagelser og entusiastisk nysgerrig over for de tusinder af fund, der gemte sig i de metertykke lag af mørk og klæbrig kulturgytje. Samtidig faldt han godt til i Ribe, hvor han med sin islandske sweater, slidte cowboybukser og store træskostøvler brød normen for akademikerens fremtræden i gadelivet; han var vist overhovedet den første mandsperson af de dannede klasser i Danmark, der optog de blå cowboybukser som en seriøs del af påklædningen. Både han og udgravningen vakte opsigt, men tiltrak sig også interesse og sympati i Ribe. Midt i den hektiske travlhed i udgravningen havde Mogens Bencard altid tid og lyst til at forklare og fortælle, lytte og diskutere, og i løbet af få måneder blev han en kendt og værdsat skikkelse i

Ribe. At følges med ham gennem byen var en morsom oplevelse for en tilrejsende kollega; der hilstes uafsladeligt til højre og venstre, og mange gange undervejs standsede Bencard op for at udveksle elskværdige bemærkninger med nye venner fra udgravningens kant.

Efter afslutningen af Grønnegade-undersøgelsen måtte Mogens Bencard i nogle år koncentrere sig om det kunsthistoriske studium, som de arkæologiske digressioner havde truet og trukket i langdrag. Men da gode kræfter i Ribe – ikke mindst med de vellykkede udgravninger på Grønnegade-tomten som baggrund – i 1961 gjorde det muligt at ansætte en faglig leder ved Den antikvariske Samling, var der ingen tvivl om stillingens besættelse: det kunne kun blive den nybagte magister Mogens Bencard. I tilgift fandt man en på dansk grund hidtil sjældent benyttet titel til ham. Den antikvariske Samlings leder blev *antikvar*, meget bedre og mere dækkende end den stive betegnelse museumsinspektør, som kollegerne slæber rundt med. Antikvaren passer jo ikke kun tingene på museet, han beskæftiger sig med egnens fortidsminder af enhver art, også gamle redskaber og møbler rundt om i hjemmene, grave og andre arkæologiske levn på bøndernes marker, gamle gårde og huse på land og i by.

I den nye antikvars første år var det dog arbejdet i selve museet, der stod i centrum. Det tager sin tid at gøre sig fortrolig med 106 års indsamlinger, især når

disse er alt andet end systematisk ordnede. Samtidig blev Mogens Bencard kastet ud i restaureringen og indretningen af Den antikvariske Samlings store nye bygning, den fornemme Quedens Gård. Hertil kom udstillingen af samlingens middelalder- og renaissancekunst i Porsborgs kælder og nyopstillinger i Hans Tavsens Hus. Dette skulle være mere end rigeligt til at fylde arbejdsdagen for en travl museumsmand, der jo også måtte varetage de løbende forretninger i museet og bruge megen tid og kraft på at skaffe de nødvendige midler til arbejdet. Men Mogens Bencard evnede mere end det. Selv i den mest hektiske tid slap han ikke Ribes undergrund af syne, men udnyttede de muligheder for arkæologiske iagttagelser i bygrunden, som de kommunale væseners arbejde gav. Samtidig borede han sig – som den gode middelalder-arkæolog skal – ned i de rige skriftlige levn fra Ribes historie, første gang udnyttet i den fine lille studie om Jørgen Pedersen Rentemester's vindebro over Ribe å (1964), og han begyndte at skrive om markante stykker i museets samlinger. De sydvestjyske museers nye tidsskrift, *Mark og Montre*, blev til på Mogens Bencards initiativ i 1965, og han har stedse været denne årbogs flittigste bidragsyder. I de første år i Ribe skrev han sig tillige ud af sin egen fortid som kunsthistorisk student ved at publicere arbejder fra studietiden om den fynske billedskærer Hans Nielsen Bang og om interiørerne i Eremitagen.

Ribe rummer som bekendt rigets største bestand af historiske huse, og det måtte blive en af antikvarens fornemste embedspligter at værne om denne skat. Her gik Mogens Bencard i god skole hos H.H. Engqvist, hvis restaurering af Quedens Gård han fulgte på nært hold. I Ribe har der siden Turistforeningens oprettelse i 1899 været en usædvanlig stor forståelse for bevaringen af de gamle huse, men her som andetsteds

kæmper bevaringsbestræbelserne en ulige kamp med bygningernes forfald og med de økonomiske kræfter, der vil omdanne eller fjerne de gamle huse. I mange byer har netop de sidste femogtyve år været fatale for bybilledet. I Ribe er tabene derimod små og ubetydelige. Mogens Bencard er langt fra ene om æren for denne heldige tilstand, men der kan ikke være tvivl om, at hans personlige indsats i talrige tilfælde har været udslagsgivende. I bevaringsarbejdet har han kombineret sin store saglige indsigt med en sikker politisk fornemmelse af det mulige og – hvad der måske især er vigtigt – en nøgtern forståelse af, hvorledes de gamle huse fungerer bedst i en nutidig by. Som en af de første har han forstået, at den kompromisløse bevarelse kan være dræbende for bybilledet, og at stærke bestemmelser i lovgivningen og byplanvedtægterne må administreres med skyldig hensyntagen til byorganismens liv. Allerede i 1966 blev Mogens Bencard medlem af Det særlige Bygningssyn, og hans sagkundskab og synspunkter er således også kommet andre byer til gavn.

Ved mange mindre udgravninger i løbet af 1960'erne fik Mogens Bencard efterhånden et nøje kendskab til jordlagene under den centrale del af Ribe. Det var ikke blot de underjordiske bygningslevn, der fængslede ham, men i lige høj grad jordens indhold af oldsager og da især de tusinder af potteskår, der for middelalder-arkæologerne dengang endnu var en død skat. Grundstammen i al keramisk datering var møntpotterne i Nationalmuseets 2. afdeling, men de var endnu ikke bearbejdet systematisk, og ingen havde overblik over de regionale variationer i pottemagerkunsten i middelalderens Danmark, ej heller over forekomsten af importeret keramik. Mogens Bencard noterede sig, at potteskårene i det vestvendte Ribe var meget forskellige fra fundene i Danmarks østvendte byer, og

han gav sig – godt hjulpet af et stipendium fra Københavns Universitet, der frigjorde ham fra andet arbejde 1970-72 – i lag med en grundlæggende undersøgelse af hjemlig og importeret keramik. Det corpus over middelalderkeramik, som mange havde håbet på, kom der ikke ud af orloven; dertil var opgaven for stor og tiden for knap. Men Mogens Bencard har i flere afhandlinger henledt opmærksomheden på den importerede ke-

Mogens Bencard ved udgravningen af Lønne Hede graven 1969. Foto: Palle Sønderstrup.

ramiks betydning, og i indledningen til kataloget *Dansk middelalderlertøj 1050-1550* – fra en udstilling på Moesgård, han i 1972 arrangerede sammen med Else Roesdahl – har han vist sin overlegne indsigt i dette vanskelige emne. For vor generations middelalder-arkæologer spiller Mogens Bencard en væsentlig rolle som omvandrende opslagsbog i keramiske spørgsmål, altid let at slå op i og redebon til at drøfte allehånde problemer.

Allerede ved 1950ernes udgravninger havde det vakt undren, at de ældste fund i det middelalderlige Ribe var fra 1100-årene. Fra tilforladelige skriftlige kilder véd vi jo, at Ansgar byggede kirke her midt i 800-årene, og at der i 948 blev udnævnt en biskop til Ribe. I 1962 lagde Mogens Bencard sammen med Lennart Edelberg navn til en teori, hvorefter det ældste Ribe skulle søges i slippe-kvarteret mellem Grønnegade og Skibbroen. Men dette kunne ikke bekræftes arkæologisk, og i de følgende år hældede Mogens Bencard mere til den anskuelse, at den ældste by havde ligget et helt andet sted på egnen og først var flyttet til sin nuværende plads efter en stormflod engang i 1000-årene. Flere steder blev udpeget som mulige lokaliteter for ur-Ribe, og Mogens Bencard flakkede selv rundt i omegnen med sin spade for at finde stedet. Men uden held. Den rette løsning skimtedes først i 1970, da Aino Kann Rasmussen – dengang vikarierende antikvar under Mogens Bencards orlov – fandt en grav fra germansk jernalder i selve Ribe, men vel at mærke nord for åen, i det område der i middelalderen betegnedes som *suburbium* og derfor hidtil ikke havde påkaldt sig synderlig arkæologisk opmærksomhed. At det ældste Ribe virkelig havde ligget her, påviste Mogens Bencard uigendriveligt ved store udgravninger i 1973-1975, én i Kunstmuseets kælder og have, en anden i den gamle dommerboligs have. Her var

spor af bygninger, metertykke gødningslag og rester af håndværkerværksteder med mængder af affald og produktionsrester. I tilgift viste møntfund, at byen var langt ældre end hidtil formodet. Der boede mennesker i Ribe før midten af 700-årene. Både arkæologisk og historisk var disse resultater en kolossal landvinding. For Mogens Bencard var de slutstenen på næsten 20 års utrættelig indsats i Ribes undergrund.

Under arbejdet i udgravningerne nord for åen har Mogens Bencard ofte drevet sine medarbejdere til vanvid ved det hyppigt gentagne suk: »Jeg er jo ikke arkæolog!« Man opfattede dette som krukkeri. Ikke helt med urette. Mogens Bencards arkæologiske indfølelse er nemlig legendarisk; det er få beskåret at tolke spor i jord med så usvigelig sikkerhed, som han formår. Men det er givet, at han, der behersker den middelalderlige arkæologi så suverænt, måtte føle sig fremmed over for et materiale, der rækker så langt tilbage i forhistorien. I stedet for at forsøge at trænge ind i de forhistoriske arkæologers begrebsverden og arbejdsmetoder har han fornuftigvis valgt at fordele det meget store fundmateriale fra det ældste Ribe til en række specialister, hver for sig med det fulde ansvar for bearbejdelsen af de fund, de har fået overdraget. Selv er han projektlederen med det overordnede ansvar, og Sydjysk Universitetscenter i Esbjerg har

siden 1977 frigjort ham fra alt andet arbejde for at give ham mulighed for at skrive syntesen om det ældste Ribe. I et frugtbart samarbejde med medarbejdere ved forskningsrådets projekt »Middelalderbyen« arbejder han tillige det middelalderlige Ribes topografi, som han mere end nogen anden har udvidet kendskabet til. Den smukke bog *Ribe i tusind år*, som han udsendte i 1978, giver en forsmag på, hvad vi kan vente.

I dette korte vue er meget ladet uomtalt. De mange veloplagte særudstillinger i Den antikvariske Samling. Foredragene i egnens forsamlingshuse. Udgivelsen af Mads Pedersen Rostochs Ribe-bog. Den antikvariske kgebog. Den sejge indsats for lokalmuseerne i Dansk kulturhistorisk Museumsforening. Samarbejdet med Elna Møller og Erik Moltke omkring udforskningen af Ribe Domkirke. Studiet af det nittende og tyvende århundredes villabyggeri i Ribe. Altsammen træk som ikke kan undværes, når der skal tegnes et billede af overskudsmennesket Mogens Bencard, der interesserer sig for alt, og som ejer evnen til at få det til at gro omkring sig. Vel gør det ondt at skulle afstå ham til Rosenborg, som han overtager ledelsen af d. 1. juli 1980. Men alle disse egenskaber borger dog for, at dansk middelalder-arkæologi også i de næste femogtyve år kan hente næring i hans frugtbare have.